

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационния труд
на Вяра Александрова Найденова
**„ЛИНГВОСТИЛИСТИЧНИ СРЕДСТВА НА КОМИЧНОТО
В КОМЕДИОГРАФИЯТА НА БРАНИСЛАВ НУШИЧ”,**
представен за придобиване на образователна и научна степен „доктор”

Научна област: 2. хуманитарни науки
Професионално направление: 2.1. филология
Докторска програма *Славянски езици*
Рецензент: доц. д-р Красимира Ангелова Чакърлова
Катедра по български език, Филологически факултет,
ПУ „Паисий Хилендарски”

1. Данни за дисертанта

Вяра Александрова Найденова е докторант на самостоятелна подготовка към Катедрата по славянска филология във Факултета по славянски филологии на СУ „Св. Климент Охридски“. Тя е завършила специалността „Славянска филология“ (сърбо-хърватски профил) с втора специалност – френски език в същия университет през 1990 г. В продължение на няколко години работи като журналист в различни издания, а през 1996 г., след успешно издържан конкурс, е избрана за щатен асистент по практически сръбски и хърватски език в Катедрата по славистика на Филологическия факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“. Специализирала е в университетите в Нови Сад и Белград, Сърбия.

2. Данни за дисертацията и автореферата

Дисертационният труд на Вяра Найденова е с общ обем от 313 стр., от които 288 стр. текст; 25 стр. библиография (включваща 423 заглавия на български, сръбски и хърватски, руски, френски език и др.) и списък на съкращенията; 6 стр. описание на приносните моменти.

Текстът се състои от увод, три глави (всяка от които завършва с изводи) и заключение. Богатата библиография, която е посочена в края на текста, показва както добросъвестността на докторантката при проучване на теоретичните постановки, свързани с темата на дисертацията, така и умението ѝ да обобщава различни мнения и да ги използва при търсенето на собствени концептуални решения.

В уводната част са представени обектът на проучването, мотивацията за избор на темата, емпиричният корпус, оперативните методи, работната хипотеза. Както отбелязва самата авторка, обект на научната дескрипция са лингвостилистичните средства за постигане на комичен ефект в драматургията на сръбския комедиограф Бранислав Нушич. Основната цел е тези средства да бъдат систематизирани и да се акцентува върху начините, по които те се интегрират в цялостната тъкан на произведенията и се изгражда неподражаемият индивидуален стил на Нушич.

Не може да не се отбележи, че избраната тема е подчертано комплицирана поради интердисциплинарния си характер – научният анализ предполага (и изисква) не само широка лингвистична компетентност, но и задълбочени познания в областта на литературознанието, естетиката, семиотиката, теорията и практиката на превода и др. Смятам, че дисертантката не само се е справила успешно с предизвикателствата

на холистичния подход, но е открила и собствена изследователска ниша: езиковите и текстологичните кодове на комичното. Сам по себе си този факт доказва убедително актуалния характер на разглежданата проблематика, открояваща се на фона на преобладаващите литературоведски, театроведски и културологични проучвания върху комедиите на Нушич.

Емпиричният корпус на дисертацията включва пет произведения на писателя: „Народен представител”, „Съмнително лице”, „Госпожа министершата”, „Аналфабета” и „Д-р”, които по думите на Вяра Найденова „бележат важни етапи в развитието му като комедиограф” (стр. 6). Смятам, че изборът на цитираните комедии е сполучлив, тъй като те разкриват в пълнота много от емблематичните лингвостилистични характеристики на Нушичевото комедийно творчество.

Първата глава (*Обзорна*) се стреми да очертае теоретичните рамки на изследването. Разделена е на две части (I.A. *Комичното като естетическа категория* и I.B. *Стилистичен обзор*), всяка от които има няколко подчасти. Още тук се налага да подчертая, че определям названията на Първа глава и на част I.B. като недостатъчно сполучливи, тъй като не насочват вниманието на читателя към конкретни тематични компоненти, а звучат общо и в известна степен се припокриват в семантично отношение.

В I.A. вниманието е насочено към същността, спецификата и функциите на комичното като естетическа категория. Представени са възгледите на редица автори от Античността до днес (Платон, Аристотел, Имануел Кант, Георг Хегел, Николай Хартман, Анри Бергсон, Владимир Пропп, Михаил Бахтин и мн. др. Макар и кратък, обзорът убедително свидетелства за широките познания на авторката. В самостоятелни подчасти са обособени възгледите на сръбските учени за хумора и комичното, от една страна, и проявите на комичното в сръбската литература до Бранислав Нушич и в комедиографията на самия Нушич – от друга. Важно място в композицията на текста заема и част I.B, където се интерпретира въпросът за т.нар. „индивидуален стил” – особения творчески почерк, уникален за всеки автор, т.е. „всичко, което отличава един писател от друг” (Попов 1973: 25).

Като се има предвид сериозният концептуален разнобой между различните становища, както и липсата на унифицираност при използването на отделни понятия, не може да не се приветства усилието на дисертантката да открие надеждна отправна точка, която да ѝ позволи да изпълни поставените в увода задачи. Такъв базис се оказва синтезът „от постулатите на онези литературнокритически и естетически школи, които разглеждат литературното произведение като уникална художествена структура със собствени автономни закономерности и механизми” (стр. 23).

Най-важна с оглед целите на изследването е втората глава на дисертацията (*Езикови равнища*), която е най-обемна и проследява (на базата на голям брой примери от споменатите произведения) ролята и функцията на елементите от различните езикови равнища при създаване на комични ефекти. Именно тук проличават задълбочените познания на авторката върху сръбския език от епохата на Нушич, както и умението ѝ да се вглежда в отделните езикови детайли, да тълкува, съпоставя, обобщава и в крайна сметка да очертае параметрите на неповторимия Нушичев стил през призмата на естетическата категория к о м и ч н о .

На фонетично равнище като „комикогенни и стилогенни” са изведени следните средства: асимилацията по звучност, съкращаването на звукове, непрецизното произношение (с хаплоглогия или контаминация на звукове или цели срички), т.нар. „звукови жестове“ с високочестотна употреба (ономатопеи и междуметия), хезитативните паузи, оценъчната интонация и др. Както основателно

отбелязва докторантката, повечето от тях са присъщи на разговорната реч и в частност – на по-ниския произносителен стил и служат за изразяване на определена авторова интенция. Особен интерес предизвикват и примерите за употреба на метафонични структури (стр. 83 – 84).

Обобщавайки наблюденията си върху тази част от изложението (II.1.), Вяра Найденова споменава, че фонемите могат да създават „стилистични ефекти от различен тип – фонематични и чисто звукови” (стр. 86). Самото езиково равнище обаче е наречено „фонематично”. Бих препоръчала да се използва по-точният термин „фонетично равнище”, тъй като обект на изследване в работата са не само сегментните, а и суперсегментните фонетични средства.

Във втората част от втора глава се разглежда ролята на единиците от морфологичното езиково равнище при изразяване на комичен ефект. Обърнато е внимание на т.нар. парадигмени (граматични) морфостилеми (напр. употребата на собствени имена в мн. ч., транспозициите в рамките на категориите лице, число, време и др.) и на словообразователните морфостилеми (т.е. конотативно натоварените афикси), както и на експресивния потенциал на частите на речта. За съжаление, включването на последните в анализа на морфологичното равнище е довело до допускане на повторения – едни и същи примери са представени и тук, и в друга част от изложението – срв. напр. коментара за местоимението *оно* на стр. 102 и на стр. 121. Друг е въпросът, че по мое мнение засилената употреба (кумуляцията) на определен клас думи (напр. на числителни), която безспорно създава стилистичен ефект, би трябвало да се разглежда като лексикален, а не като морфологичен плеоназъм (вж. стр. 108 – 109). Не мога да не отбележа и това, че на отделни места се откриват смущаващи неточности, които трябва да се отстранят при следваща редакция на текста – срв. напр. „*Основните морфологични категории (!) са две – класовете думи (частите на речта) и формата (парадигмата) на думите, като и двете съставляват базата на морфостилистиката*” (стр. 89); „*Що се отнася до залога (!), там стилематични се явяват императивът и кондиционалът*” (стр. 105).

Сполучлив опит за систематизиран анализ на стилистично натоварените („комикогенни”) лексикални и фразеологични средства в комедиите на Бр. Нушич откриваме в част II.3. и II.4. Подкрепям извода на дисертантката, че най-характерни за индивидуалния стил на автора са параномазията, употребата на антоними и в по-малка степен – на синоними, омоними и многозначни думи; използването на чужди думи, евфемизми, неологизми, както и на т.нар. експресиви: деминутиви, аугментативи, хипокористики, пейоративи и др. Висока е фреквентността и на фразеологизмите и паремиите, характеризиращи се с подчертано тематично разнообразие и разговорност. Що се отнася до т.нар. *стандартни фразеологизми* (устойчиви изрази от официалните стилове на езика), тяхната комикогенност е резултат от факта, че авторът актуализира стандартната им форма, включвайки нови елементи, чрез които се постига ярък контраст, нарушение на съчетаемостта, а оттам – силен ироничен ефект.

Прави впечатление, че при представянето на някои лексикални особености се споменават и количествени данни, независимо че никъде в текста не е заявена употребата на статистическия метод – срв. напр.: „Фреквентността на латинизмите и на турцизмите е почти равностойна и те са преобладаващата група сред всички останали чуждици, използвани в текста на разглежданите комедии” (стр. 135). Не съм мотивирано изглежда и включването на авторския термин „абоднантност”, чието значение съвпада с популярни термини като *кумуляция* и *редундантност*,

използвани в работата (в т.ч. и тавтологично). Подобна е ситуацията с термина „аберация”, съвпадащ с *разностилие* (*стилов дисонанс*). Поначало, когато се въвежда даден термин, най-естествената причина за това е чрез него да бъдат именувани нови (или малко познати) явления в езика или пък да се замести неточно название. С други думи, подобно решение неминуемо изисква солидна аргументация, която в случая липсва.

Последната част на втора глава (II.5.) е посветена на синтактичното равнище в комедиографията на Нушич, представено най-вече от синтактични модели на разговорния стил: засилена употреба на обръщения, вметнати десемантизирани изрази и хезитативни „паразити”, възклицания (във вид на неразчленими изречения), незавършени изречения, синтактичен паралелизъм, богати на експресия словоредни варианти, каламбури, „питалици” и др. Напълно се солидаризирам с основната част от направените наблюдения и изводи, илюстрирани с подходящи примери.

Третата глава на дисертационния труд – *Интеграция на стилистичните средства на комичното в комедиографията на Бранислав Нушич (стилистично равнище)* – представя от стилистичен аспект равнището на текста. По думите на авторката тя е „продължение на втора глава, но на качествено ново ниво – нивото на цялостния текст на дадената комедия, а и на комедиографията на Нушич като интегрално единство” (стр. 285).

Имам основания да заявя, че точно този композиционен фрагмент представя най-добрите качества на Вяра Найденова като изследовател лингвист. Демонстрирана е способността ѝ да синтезира показанията на отделните езикови равнища, от една страна, и да интерпретира чисто драматургичните ефекти в комедиите на Нушич, от друга.

Два от тези ефекти – „ефектът на фойерверките” и „ефектът на неочакваното очаквано”, се въвеждат и коментират за първи път именно от нея. Термините са много сполучливи и могат да се използват при анализа (литературоведски, езиковедски или театроведски) на произведения от сценичните жанрове.

Обърнато е и специално внимание върху ролята на метаезиковите елементи при сценичната реализация на Нушичевите комедии – жестове, мимики, тембър и пр. Много успешен е и анализът на някои детайли в разгръщането на комедийното действие (например историята с цилиндъра в „Госпожа министершата”), които придобиват знаков характер.

Като достойнство на дисертационния труд трябва да се отбележи и фактът, че докторантката познава в детайли не само оригиналните текстове на Бр. Нушич, но и техните български преводи. И макар че обектът на изследване не включва съпоставката между оригинал и превод, на места са направени много сполучливи и точни коментари на някои транслаторски решения.

Единствената ми забележка към тази глава от текста е свързана със случаите на повторения (в т.ч. и буквални) на отделни текстови фрагменти, илюстративни примери, авторови ремарки – срв. напр. коментара за употребата на омонимите *затвор1* и *затвор2*, който се среща както в II.3. (стр. 119) и III.3. (стр. 260) и др. под.

В заключителната част на изследването се представят основните изводи, до които достига Вяра Найденова в хода на научния анализ, обобщават се постигнатите резултати.

Авторефератът (в обем 48 стр.) съответства на изследването, като точно и обективно отразява структурата и съдържанието на дисертацията и направените в нея изводи. Тук проличават уменията на докторантката да изгражда ясен, стегнат и

максимално информативен текст. Смятам, че този факт в голяма степен разколебава впечатлението за плеонастичност, която, както стана ясно, се забелязва на отделни места в дисертацията.

3. Научни приноси

Приносите на дисертационния труд са формулирани в осемнадесет точки в края на дисертационния труд и на автореферата. Те отговарят на направените наблюдения и анализи и произтичат от постигнатите резултати. Приемам заключението на Вяра Найденова, че резултатите от нейното изследване биха имали значение не само за езиковата стилистика, за теорията и практиката на превода, но и за интеркултурната комуникация, както и за проучванията върху феноменологията на комичното.

4. Публикации по темата на дисертацията

В автореферата са посочени 18 публикации по темата на дисертационния труд, отпечатани в различни сборници и периодични издания (някои от които са реферирани) и представят различни аспекти от разглежданата в дисертацията проблематика.

4. Заключение

Дисертационният труд „Лингвостилистични средства на комичното в комедиографията на Бранислав Нушич” съдържа значими резултати, които представляват оригинален принос в областта на лингвостилистиката. Като имам предвид споменатите достойнства на обсъждания труд, както и задълбочените теоретични познания на докторантката, способността ѝ за самостоятелно провеждане на научно изследване, за формулиране на ясни и непротиворечиви изводи, препоръчвам на уважаемото научно жури да присъди на Вяра Александрова Найденова образователната и научна степен „доктор”.

25.02.2017 г.

доц. д-р Красимира Чакърва